

GUILLAUME POSTEL (1575) İN “TÜRKÇEDEKİ KELİMELERİN ÖĞRETİMİ”

VLADIMIR DRIMBA

Bu incelememizin başlığında bildirdiğimiz kitap Türk dilini betimlemek için Avrupa’da yapılan ilk denemeler arasındadır. Birçok bakımlardan pek sade olduğu halde, bir yandan XVI. yüzyılın konuşulan Türkçesi incelendiği zaman dikkate alınmağa değer linguistique (lengüistik) bazı olayları içine alması ve öte yandan, en çok dikkate değer oryantalistlerden olduğu için yazarının prestiji sayesinde, bu yapıt, Türk dili üzerinde yapılan araştırmaların sonraki gelişmesinde etkili olmuştur.

Garip fikirli ama olağanüstü bir bilgin olan Guillaume Postel (1510–1581) çağdaşları arasında büyük bir ün saldı. 1535’de İstanbul’a (Charles-Quint’e karşı Kanunî Süleyman ile bir bağlaşmayı konuşmak üzere I. François’ın elçisi ile birlikte bulunmuştu), Yunanistan’a ve dilini incelediği ve birçok el yazısı elde ettiği Küçük Asya’ya yaptığı yolculuklardan sonra Collège de France’a matematik ve doğu dilleri profesörü olarak atandı. Daha sonra, 1546’ya doğru Doğu’ya yaptığı ikinci bir yolculuktan sonra Viyana Üniversitesi’ne profesör oldu.

Bütün insanların evrensel bir hükümdarlıkta toplanması hayalini kurduğundan, önce Müslümanları Hıristiyan etmeyi düşünüyordu. Bu amaç ile, Ahdi Cedit’i Arapçaya ve Kur’anı da Latinceye çevirdi, klasik Arapçanın gramerini ve mistik sapınçların izlerini taşıyan yapıtları yazdı.¹

1. Postel’in hayatı ve eseri için bkz. “Serapeum” da XIV (1853) s. 49–58. E.G. Vogel, *Über Wilh Postels Reisen in den Orient*, ve *Verzeichnis der Originalausgaben von Wilhelm Postels Schriften aus der Königl. öffentl. Bibliothek zu Dresden*, (Serapeum) da, XIV (1853) s. 363–378; F-J. Desbillons, *Nouveaux Eclaircissements sur la vie et les ouvrages de Guillaume Postel*, Liège, 1771; G. Weil, *De Gulielmi Posteli vita et indole*, Paris, 1892; Carl Gölner, *Turcica. Die Europäischen Türkenrücke des XVI. Jahrhunderts*, s. 379–380. Ayrıca profesör F. Babinger’in büyük bir incelikle bize adlarını bildirdiği şu eserlere bakınız: Teodor Benfey, *Geschichte der Sprachwissenschaft und orientalischen Philologie in Deutschland*, Münih, 1869, s. 225–227; G. Levi Della Vida, *Ricerche sulla formazione del più antio fondo dei manoscritti orientali*

Guillaume Postel'in en önemli yapıtlarından biri *De La République des Turcs* (Türklerin Cumhuriyeti Üzerine) adlı kitabıdır. 1552 ve 1560'da Poitiers'de, sonra da 1575'de ² Paris'te yeni bir baskı halinde basılmıştır, adı *Des Histories Orientales* (Doğu Tarihleri)'dir. Bu kitapta Postel, Türklerin yaşayışlarını ve törelerini zekice gözleyen bir kişi olarak kendini gösteriyor ve Türkleri çok objektif bir biçimde, dinsel önyargılardan uzak ve birçok kez de sempati ve hayranlıkla sunuyor. Çoğu zaman içinde çok ayrıntılı birçok bilgiyi bulundurması sayesinde bu yapıt şimdi de belge değerini korumaktadır.

Des Histories Orientales (Doğu Tarihleri)'nin üçüncü basımı yalnız adı ve forması (in 16°) ile değil, metnin tekrar gözden geçirilişi ve içindekilerin bir indeksinin bulunuşu ve özellikle, yeni bir bölümün (Instruction Des Mots de la Langue Turquesque les Plus Connus - En Tanınmış Türkçe Kelimelerin Öğretimi) katılması ile de ayrılıyor. Kitaba giriş görevini yapan bu bölüm, (A Haulteet Puissant Prince Monseigneur Monsieur Hercule François de Volloys, Fils et Frère de Roy - Efendimiz Yüksek ve Güçlü Prens, kralın kardeşi mösyö Hercule François de Valloys'a) sungu yazısının ardından geliyor ve numaralanmamış 20 sayfayı kaplıyor; açıklama rahat olsun diye önceki sayfaların sayısını dikkate alarak, bu sayfalara XXIV'den XLIII'e kadar numara koyduk.

Öğretimde iki bölüm var: kısa bir dilbilgisi açıklaması, arkasından Türkçe kelimelerin bir listesi; birincisi listeki kelimelerin kullanılmasına okuyucuyu alıştırmaya yarıyor. (Or affin que par quelques Nōs et verbes l'hom aye occasion de sçauoir dire quelque chose avecques eux, I^e mettay icy quelques Noms et verbes les plus communs là où en declinant ou conuigant l'hom se pourra exercer, P.XXXII).

della Biblioteca Vaticana, Vatikan, 1939, s. 307-327; William J. Bouwsma, *Concordia Mundi. The Career and Thought of Guillaume Postel (1510-1581)*, Cambridge, Harvard University Yayınları, 1957.

2. 1552'deki ilk baskıyı göremedik. İkinci baskının tam adı: *De La République des Turcs et Là ou l'occasion s'offrera, des meurs et loy de tous les Muhammédists*, Par Guillaume Postel Cosmopolite. Poitiers'de Enguilbert de Marnef, avec priuilege du Roy, M.D.Lx: Nihayet üçüncü baskının adı: *Des Histories Orientales et principalement des turkes ou Turchikes et Schitiques ou Tartaresques et aultres qui en sont descendues, Oeuure pour la tierce fois augmanté, Et Diuisé en trois parties, avec l'indice des choses les plus memorables y contenues*, Par Guillaume Postel Cosmopolite, deux fois de la retourné et véritablement informé. A Paris, De l'Imprimerie de Hierosme Marnef, et Guillaume Cauellat au mont S.Hilaire à l'enseigne du Pelican, 1575.

Önceli (selefi) Filippo Argenti (1533)'nin³ benzeş denemesi ve özellikle Pietro Ferraguto (1611)⁴ ve Hieronimus Megiser (1612)'nin⁵ hemen arkasından gelen gramerleri ile kıyaslanınca Guillaume Postel'in gramer denemesi çok defa kısa ve çok daha az dizgelidir. Gerçekte, bu gramer de ancak şahıs zamiri ve belgisiz-soru zamiri *kim*⁶ (ss.XXIV-XXV) in çekimi⁷, iyelik son ekinin bazı morfolojik elementleri (ss.XXVII-XXIX ve XXX) ile ismin çekimi, sonra da fiil morfolojisinin bazı elementleri birkaç ortaç (ve Postel'in isme phaal ya da ismu faili⁸, yani isim fiil ya da fiiller ismi), birkaç mastar örneği ve *i* hali ya da *den* hali ile kullanılışı (ss XXX-XXXI) filin (bazen déclinaison -isim çekimi deniyor) şimdiki zamanı, geçmiş ve gelecek zaman olarak çekimi (s.XXXI) ve sonunda filin ölümsüz şeklinin (ss.XXXI-XXXII) çekimi var. Bütün bu şeylerin açıklanması genellikle şematik ve çoğu zaman da karışık, gramatikal şekillerde olduğu gibi yorumlamalarda da yanlışlıklar oldukça çok ve Türk dilini pek iyi bilmediğini açığa vuruyor.⁹

Öğretimin ikinci bölümünde, anlamsal (semantik) etki alanlarına göre gruplandırılmış Türkçe kelimelerin zengin bir listesi var: Le Nom des choses coelestes, Les Noms des Temps, Les Choses terrestres, Les Noms des offices et des personnes, les noms des bestes, etc. (ss.XXXII-XLII). Ama bu kelime listesini Postel yapmamıştır. Bu liste Bartholomaeus Georgievits tarafından düzenlenmiş ve önce *De Turcorum ritu et moribus* (Antwerpen, 1544)¹⁰ adlı kitabında yayımlanmıştır. Bununla birlikte, söz konusu olan basit bir kopya değildir: Postel'in müdahalesi çokça, bazen de çok yerinde. İki metin arasındaki farklar şunlar:

3. Bkz. Alessio Bombaci, *La "Regula del Parlara Turco" di Filippo Argenti*, Napoli, 1938, pp.?

4. Bkz. A. Bombaci, *Padro Pietro. Ferraguto e la sua Grammatica Turca* (1611), dans "Annali" (Publicazioni dell'Istituto Universitario Orientale di Napoli), Nuova serie, Vol. I. Scritti in onore di Luigi Bonelli, Roma, 1940, p. 209.

5. Hieronymus Megiser, *Institutionum linguae Turcicae libri quatuor*, Leipzig, 1612.

6. Ne zamirinin *de*, çekimi yapılmaksızın adı geçiyor.

7. Megiser ve o çağın Latin gramerine göre hazırlanmış Türk gramerlerinde (*de*) hali öteki haller arasında görülüyor.

8. Ar. اسم فاعل

9. Bu incelemede verdiğimiz öğretim metnine bkz.

10. W. Heffening'in yaptığı bu Georgievits'in bu sözlüğünün kritik basımına bkz. *Die Türkischen Transcriptionstexte des Bartholomaeus Georgievits aus den Jahren 1544-1548. Ein Beitrag zur historischen Grammatik des Osmanisch-Türkischen*, Leipzig, 1942, ss. 20-25. (Georgievits'in adı geçen verileri için bu yapıta başvurunuz.) Georgievits'in adı geçen kitabını A rumzu ile gösteren W. Heffening, sonradan basılan iki kitabında veriyor, bunu Heffening, notlarının basımında C (*De afflictione*, Worms, 1545) ve K (*Pro fide christiana cum Turca disputationis habitae descripto*, Cracovie, 1548). ile gösteriyor. Bkz. W. Heffening o.c., ss. 16-18.

1- Bölümlerin Latince başlıkları, numaralanmaları sürdürülmeksizin, Fransızca çevirileri verilmiştir. Kimi hallerde çeviri aslına uygun, ama öteki hallerde serbest. (Örneğin Georgievits'de: 4. Nomina hominum et ad homines pertinentia, s. 21; 10. Nomina ad locum pertinentia s.24; 11. Numeri, s. 24, vs.-Postel'de: Les Noms des offices et des personnes, s. XXXIV; Le nom des lieux pour accomoder à leur propriété, s. XL; La raison de compter, s. XLI, vs).

2- Georgievits'in sözlüğündeki Türkçe kelimelerin Latinceye çevrilmişleri yanında, Postel, Fransızcaya çevrilmişini de, Türkçe kelimelerle Latincedeki karşılığı olan kelimelerin sütunu arasına sıralanmış olarak veriyor. Birçok hallerde Fransızcaya çevirilişi doğru; istisnası pek az: *Vzum*¹¹ "üzüm salkımı" (s.XXXVIII), "uvae" yerine (Georgievits, s.22); *Ygit* "kişi" (s.XXXIV) "persone" ("im Sinne von Charakter yerine, W. Heffening, adı geçen yapıt s. 110), birkaç tane daha (alta bkz).

3- Sözlüğün genel başlığı (De vocabulus, salutationibus et responsionibus ac numero eorum, s.20) ve no.12. bölüm (Salutatio Turcarum, Persarum, et arabum . . . , s. 24-25) Postel tarafından konulmuştur.

4- Birçok hallerde Postel, Georgievits'in çevirileri yerine kendi yaptıklarını koyuyor (ya da, bazan yalnız aynı Latince terimlerin başka şekillerini koyuyor.)

POSTEL

Arca, sırt, Tergus¹² (s.XXXV)
As, et yemeği, Victus (s.XL)
Atsar, hisar, Castrum (kale) (s.XLI)
Bacla, bakla, Faba (s.XXXVIII)
Bagh, bağ, vitis (XXXVIII)
Bitsag, bıçak, Cultellus (s.XXXIX)
Bogdai, buğday, Frumentum (s.XXXVIII)
Calam, kalem, tüy, Calamus (s.XL)

Chater, katır, Mula (s.XXXVI)
Chautan, kaftan, obloga vestis (uzun elbise)
(s.XXXVIII)

GEORGIEVITS

dorsum (sırt) s.21
ferculum (yemek) s.24
Castellum (hisar) s.24
fabea (bakla) s.22
vinea (bağ) s.22
culter (bıçak) s.23
tritucum (buğday) s.22
penna (kuştüyü,kalem)
s.23
mulu (katır) s. 22

tunica (elbise) s.23

11. Postel'in yazılarını olduğu gibi veriyoruz. Georgievits ve Postel'in müşterek yazılarının yorumlanması için bkz. W. Heffening, adı geçen yapıt, alt not 26'ya.

12. Orijinalinde (Fransızca ve Lâtince deyimler dahil) hepsi italik harflerle basılmıştır.

Chepeneg, kepenek, *Penula*, (s.XXXVIII)
Chu, köşk, ambar, *Horreum* (s.XLI)
Chussak, kuşak, *Zona* (s.XXXVIII)
Chuli, köylü, *Rusticus* (s.XXXVI)
Deuulet, devlet, zengin, *Dives* (s.XXXV)
Eth, et, *Caro* (s.XL)
Geitsi, giysi, elbise, *vestis* (s.XXXVIII)
Gsianauar, canavar, hayvan, *Altilia* (XXXVI)

Guz, göz, *oculi* (s.XXXV)
Halaik, halayık, hizmetçi, *Serua* (s.XXXV)
Hatsta, hasta, *Aeger* (s.XXXVI)
Hauta, hafta, *Septimana* (s.XXXIII)
Ibrik, su kabı, *Vrceolus* (s.XXXIX)
Ioldas, yoldaş, arkadaş, *Socius* (s.XXXIV)
Itsigsiak, sıcak, *calor* (s. XXXIII)
Iugurt, yoğurt, *coagulatum lac*¹³ (s.XL)
Kalon, kahn, kaba, *Densum* (s.XLI)
Kedi, kedi, *Felis* (s.XXXVII)
Mest, mest, bir çeşit kalçın, *calcei* (s.XXXIX)
Ochumag, okuma, *Doctrinam* (s.XL)
Pegamber, peygamber, *Propheta* (s.XXXII)

Pekmez, pekmez, *Mustum coctu* (s.XXXVIII)
Pilau, pilâv, *Oriza cocta* (s.XL)
Pul, gümüş para, *Numus aereus* (s.XXXIV)
Seher, şehir, *Ciuitas* (s.XLI)
Sehri, şehirli, kentli, *Liberalis* (s.XXXV)
Takia, takke, *Pileus* (s.XXXVIII)
Tas, taş, *saxum* (s.XXXIV)
Testu, testi, *Pinta* (s.XXXIX)
Thuz, tuz, *quisquiliae*
Toprak, toprak, *solum* (s.XXXIII)
Tsaman, saman, *Palea* (s.XXXVIII)
Tsarok, çarık (altı kösele üstü deri ile bağlanmış

Palleum (manto) s.23
villa (ev) s.24
cingulus (kemer) s.23
villanus (köylü) s.21
locuples (zengin) s.21
Carnes (et) s.24
Vestimentum (giysi)s.23
animal (canlı, hayvan)
s.22
oculus (göz) s.21
ancilla (hayvan) s.21
Aegrotus s.22
Hebdomada (hafta)s.20
poculum (su kabı) s.23
Comes (arkadaş) s.21
calidum (ısı) s.20
coagulatum s.24
Crassus (kalın) s.24
Catus (kedi) s.22
ocrea sine solo s.23
doctrina s.24
sanctus (aziz, peygamber) s.20
mel ex musto (s.22)
fercula ex orisa s.24
as, assis (s.21)
Urbs (kent) s.24
Urbanuss. s.21
biretum s.23
lapis (taş) s.21
*amphora*¹⁴ s.23
Pulvis (tuz) s.22
terra (toprak) s.20
stramina s.22
est genus calciamenti

13. Yanlış olarak *lac* kelimesi, izleyen satırda *Oua* (yumurta)dan sonra basılmıştır.

14. Bütün varyantlarında *anaphora* diye basılmış.

bir çeşit ayakkabı Rusticum hypodema
s.XXXIX)

inferius dumtaxat
habens partem cutis
grossae, desuper
vero zonis ad pedes
ligatum (s.23)

Tsisme, çizme, Coriaceae caligae (s.XXXIX)

Tsorba, çorba, Ius (s.XL)

Tsutseger, camuz, Bubalus (XXXVI)

Tulbet, Tsalma, sarık, örtü, Tulbant (s.XXXVIII)

Vyan, gem, Frenum (s.XXXIX)

Vzum, üzüm salkımı, Vua (s.XXXVIII)

Vzun, uzun, procerum (s.XLI)

Zarchula, Yeniçeri külahı, Oblögus rotūdus que

pileus (s.XXXVIII) ¹⁶

cothurni s.23

iusculum¹⁵ s.24

aquatilis bos. bubalus
s.22

diademata ex tela s.23

frena s.23

uvae s.22

procerus s.24

ienitzerorum pileus s.23

Georgievits'in mastar olarak yazdığı ve isimlerle ¹⁷ çevirdiği Türkçe filler için özel bir anma gerekiyor; bunları Postel hep mastarla çeviriyor:

POSTEL (ss.XXXIX-XL)

Aglamach, ağlamak, Flere

Erlamak, türkü söylemek, canare

Gulmech ¹⁸, gülmek, ridere

Islemek, işlemek, Perficere

İtsmek, içmek, Bibere

Namaz kelmak, namaz kılmak, orare

Oinamak, oynamak, Ludere

Tsagarmak, çağırmaq, Clamare

Tsalmak, zil çalmak, Psallere

Ymek, yemek, Comedere

GEORGIEVITS (ss.23-24)

planctus

cantus

risus

operatio

Potus

oratio

Ludus

Clamor

Sonus

cibus

Nihayet, Postel'in Georgievits'in verdiği açıklamaları geliştirdiği aşağıdaki iki hali ekleyelim:

15. Georgievits'de Türkçe kelime bütün varyantlarında *tsaroba* diye basılmış.

16. Öteki örnekler için aşağıya bkz.

17. Karşılaştır. W. Heffening, aynı yapıt s. 88.

18. *Culmech* diye basılmış.

POSTEL

GEORGIEVITS

Alma agats, elma ağacı, Poms, sicete.

pomus (s.22)

Semblablemēt les autres *Dicunt lignum Pomi,*
nōs des fruitcs, si tu *lignum pyri etc. posito*
preposes le nō des *enim noie ante agats sig-*
fruitcs deuant ce no *nificāt arborē, posito solo*
agats, qui signifie arbre, *fructus noie fructu signi-*
lors ils signifierōt les *ficāt (s.XXXVII)*
arbres des fruits et si
tu ne les preposes pas,
il denotera le fruitc.

“Öteki meyva isimleri de
böyledir. Ağaç kelimesi-
nin önüne meyva isimleri-
ni koyarsak, o meyvayı
veren ağacın ismi de
verilmiş olur.”

Iag (yağ), Gresse, Adeps. (aynı kelime ile tereyağı, pinguedo, eodem no-
Et de mesme Nom ils içyağı, zeytinyağını da mine appellant butyr-
appelet le beurre, le anlatırlar.) rum, sebum. Oleum
suif et l’huile etc. etiam dicunt
Mais en proposant le (Ama meyvanın veya Jag, sed praeponendo
de fruitc ou de l’arbre: ağacın adını koyarak da nomen fructus, vide
olur.): licet Zeit, id est oliva

Zeith iaghi, Huile, Oleum (s.XL): (Zeytinyağı) (s.24).

Yukarıdaki karşılaştırmalı listeleri inceleyerek birçok hallerde Postel’in Georgievits’in çevirilerinin yerine terimler ya da eşanlamlı, bazan klasik Latineden alınmış (lütfen bkz: Arca, Atsar, Bogdai, Calam, Chussak, Geitsi, Halaik, Hauta, Kedi, Seher, Tas, Toprak, vs.) daha belirli deyimler koyduğu görülebilir. Yanlış karşılık bulmalar (bkz: Bitsag, Chu, Gsianaur, Guz, Ioldas, Mest, Thuz, Tulbent) Georgievits’in (bkz: Bacla, Chautan, Chepeneg, Eth, Ibrik, Pegamber, Pul, vs. sonra *Aglamach, Erlamak, Islemek, Its-mek, Oinamak,* vs.) çevirilerinden daha iyi olan çevirilerine oranla daha az sayıdadır.

Birkaç halde, Postel’in Latinceye çevirisi, Fransızcaya çevirisi aslına uymasına rağmen (bkz. *Bitsag, Gsianaur, Iugurt, Mest, Namaz kelmak, Pekmez, Thuz, Tulbēt, Zarchula*) Georgievits’in verdiği çeviriden farklıdır.

Bu, Georgievits'in çevirilerini Postel'in önce Fransızcaya çevirdiğini sonra da Georgievits'in koyduğu Latince çevirisini yeniden gözden geçirip düzelttikten (ya da yer yer bozduktan) sonra oraya katmaya karar verdiğini gösteriyor gibidir.

5- Postel'in sözlüğünde getirdiği yeni lengüistik material çok daha fakirdir.¹⁹ Şöyle özetleniyor:

a) Georgievits'deki yazılardan farklı ama aynı fonetik değeri taşıyan bazı yazılar:

POSTEL

Acli, (akli), hafıza, Memoria (s.XXXV)
Babutz (pabuç) ayakkabı, Calcei (s.XXXIX)
Cara (kara) kar, Niger, (s.XXXVI)
Chiligs (kılıç) kılıç, Ensis (s.XXXIX)
Coin (koyun) koyun, Ouis (s.XXXVI)
Gian (can) ruh, animal, animus (s.XXXV)
Karanlık, (karanlık) karanlıklar, Tenebrae (s.XXXIII)
Kerc (kırk) XL, quadraginta (s.XLII)
Tseksen (seksen) LXXX, Octoginta (s.XLII)
Zeith (zeyt: yağ) olive (s.XL)

GEORGIEVITS

achli, memoria (s.21)
babuts, calciamenta (s.23)
chara, niger (s.22)
chelets, gladius (s.23)
choin, ovis (s.22)
Gsan, anima (s.21)
karanlich, tenebrae (s.20)
kerch, quadraginta (s.24)
tseksen, octaiginta (s.24)
zeit, oliva (s.24)

Aşağıdaki hallerde G yerine C olması şüphesiz baskı yanlışından gelmektedir: *Chents* "genç", Juvenis (s.XXXIV), *Culmech* "gülmek, ridere" (s.XXXIX), *Cun*, "gün, Dies" (s.XXXIII), *Cunes* "güneş, Sol" (s.XXXII), *Cuzel* "güzel, Pulcher" (s.XXXVI) (Georgievits'de *ghents*, *gulmech*, *gun*, *gunes*, *guzel*). *Cetsi* (yanlış olarak *Cersi* basılmış: *keçi* "Chieure, Capra" (s.XXXVII) ve *Cussuk*: "küçük, Parum" (s.XL)'de de aynı baskı (Georgievits'de bkz. *Getsi*: "keçi", *gutsuk*: "küçük", bunları Heffening *geçi*, *guçuk* olarak gösteriyor.) yanlışının ya da *k* (*Keci*, *guçuk*.) söyleyişin söz konusu olup olmadığını söylemek daha güçtür:

b) Birkaç yeni fonetik değişiklik:²⁰

POSTEL

Agsam (akşam) geç, crepusculum (s.XXXIII)

GEORGIEVITS

aksam, serum (s.20)

19. Bu yüzdendir ki burada sözlüğünün tam metnini vermekten vaz geçtik.

20. Bu değişikliklerin açıklaması için aşağıya bkz.

<i>Aesa</i> ²¹ (akçe), Numus argenteus (s.XXXIV)	ahtse, nummus (s.21)
<i>Baluc</i> (balık), Piscis (s.XXXIII)	balok, piscis (s.20)
<i>Biuk</i> (büyük), Magnum (s.XLI)	buk, magnus (s.24)
<i>Charib</i> (garip) fakir, Pauper (s.XXXV)	Charip, pauper (s.21)
<i>Chiopek</i> (köpek), canis (XXXVII)	kupek, canis (s.22)
<i>Denghiz</i> (deniz), Mare (s.XXXIII)	denyuz, mare (s.20)
<i>Pul</i> ve <i>Ful</i> (para), Numus aereus, (s.XXXIV)	pul, as assis (s.21)
<i>Il</i> (yıl), Annus (s.XXXIII)	gil, annuş (s.20)
<i>Izük</i> (yüzük), Annulus (s.XXXIV)	Iuzuk, annulus (s.22)
<i>Kezil</i> (kıızıl, kırmızı) Ruber (s.XXXIV)	kuzol, ruber (s.22)
<i>Vkuz, Okuz, öküz, Bos</i> (s.XXXIV)	Vkuz, bos (s.22)
<i>Rentsber</i> (rençber) işçi, calo (s.XXXV)	irrentper, operarius (s.21)
<i>Retsul</i> (Resul, Peygamber) Missus legatus (s.XXXII)	irretsul, propheta ²² (s.20)

c) Nihayet, birkaç yeni kelimeye Georgievits'in öteki yapıtlarında da rastlanıyor, örneğin, *Bassah* “paşa, vali” Praefectus (s.XXXIV) ve *Tangri*: “Tanrı, Deus” (s.XXXII) (bassa ve *Tanrı* “Creator” için bkz. Heffening, aynı yapıt s.101 ve 120), oysa aşağıdaki sözcükler Georgievits'de eksik:

- Bassargi* (bazarği)²³ “pazarcı, tüccar, Mercator” (s.XXXIV)
- Er* (*Adamdan* sonra eklenmiş) “erkek, Homo, vir” (s.XXXIV)
- Kindi* (ikindi) Vespe (s.XXXIII)
- Kiz kardas* (*kiz kardaş*) Kız kardeş, “Soror” (s.XXXIV)
- Mascara* (*maskara*) (*Delî'nin* yanı sıra verilmiş), aptal, “stullus” (s. XXXIV) Şüpheli kullanış, anlam.

Georgievits, sözlüğüne dört Macar sözcüğü koyuyor: *dil* “öğle” (del, dialekt, *dil*), *nielf* “dil” (nyelv), *on* “kurşun” (<*on* “kalay”) ve *hass* “karın” (<*has*) (bkz. W. Heffening, *aynı yapıt*, s. 20, not 1, ve s. 21, not 1,4 ve 7). Postel son iki sözcüğü koruyor (ss. XXXIV ve XXXV), ama *dil*'in yerine *Oile* (s.XXXIII) ve *nielf* yerine *Dil*'i koyuyor (s.XXXV).

Nihayet, Postel *feide* = fayda “lucrum” ve *zian* = ziyan “damnum” ki bunlar Georgievits'de de var, sözcüklerinin yerine türevleri olan *feidely* = faydalı [*feideli* ya da daha çok *feydely*] koyuyor ve haksız olarak “Gain,

21. Baskı yanlış (akça? axça?).

22. İki yazardaki çeviri farkları için yukarıda örneklere bkz.

23. Köşeli parantez içinde Postel'in yazısının fonetik okunuşunu gösteriyoruz.

kazanç, Lucrum” (s.XXXVI) ile, ve *Zianly* [Zianli yahut Ziyanlı’yı “Dom-
mage: zarar, ziyan (Georgievits’e göre), Damnosus” ile karşılıyor (s.XXXVI).

Postel’in sözlüğünün leksik materialinin Georgievits’in sözlüğünün üç varyantına²⁴ karşılık olan materyel ile karşılaştırılması bizi aşağıdaki sonuçlara götürdü:

Postel’deki *C* ve *K* varyantlarındaki *Dort*, *Kassik*, *Pekmez* ve *vyan* yazılışlarının karşılıkları *A* varyantlarında *Dorth*, *Kassig*, *Peckmez* ve *Vyain* oluyor.

Postel’deki *A* ve *C* varyantlarındaki *sakal* ve *ymek* yazıları *K* varyantının *ssakal* ve *Gimek* yazılarına karşılık oluyor.

Bundan Postel’in sözlüğüne temel olarak Georgievits’in *C* varyantının (*De afflictione*, Worms, 1545) aldığı sonucu çıkıyor.

L’Instruction des mots de la langue turquesque: Türk dili sözcüklerinin öğretimi, Georgievits’e göre, satır arasında Latince çevirisiyle birlikte, Tanrıya yakarış (*L’oraison dominicale en langue turquesque*, s.XLIII)’in Türkçeye çevrilmiş olarak yayımlanması ile biter. Georgievits’in²⁵ karşılığı olan metnin beş varyantından *K* ve *W* varyantları ötekilerinden ve Postel’in yayımladığı metinden açıkça farklıdır. Aşağıdaki yazılışların karşılaştırılmasından sonuç olarak çıktığı gibi Postel Georgievits’in metninin *L* varyantını alıyor: *bassa* (baskı yanlışı L. S. Postel, *basla* (bağışla, K,W,R) *memlechetun* (R.L.Postel) *memlehetun* (baskı yanlışı, S) -memlechetung (K,W); *nycse* (L.S.Postel)- *nice* (R)- *nitse* (K.W.).

Şimdi de Postel’in yapıtında getirdiği yeni lingüistik materyellerin incelenmesine geçelim.²⁶

24. Bu varyantlar için bkz. yukarıda not 10.

25. Bkz. W. Heffening, aynı yapıt s. 16-18 ve 29; burada *K* varyantını veriyor (*Pro fide christiana cum turca disputationis habitae descriptio*, Cracovie, 1548); notlardaki *W* (*Haec nova fert Africa...*) Vienne, 1548), *R* (*Libellus... diversas res Turcharum brevi tradens*, Rome, 1552), *L* (*De Turcarum Moribus Epitome*, Lyon, 1553) ve *S* (*Türcken-Büchlin*, Strasbourg, 1558) varyantlarındaki farkları da veriyor.

26. Sözlüğündeki ve Georgievits’in buna benzeyen yapıtındaki ortak yönler için bkz. W. Heffening, aynı yapıt. Heffening’in verdiği bazı yorumlamalar yeniden gözden geçirilebilir; bkz. Alessio Bombaci, *Recenti Edizioni di Testi Turchi in Transcrizione*, “Oriente Moderno” XIX. (1949), s. 176-185; T. Halasi Kun, “Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi”, VIII (1950), s. 252-260; J. Németh, *Zu den Türkischen Aufzeichnungen des Georgievits, Charistera Orientalia praecipue ad Persiam Pertinentia* (Ioanni Rypka... Sacrum), Prague, 1956, s. 202-209.

FONETİK

Açınıklar (Ünlüler)

1- XVI. yüzyılın²⁷ Türk yazılı metinlerinde (transcriptionstexte) kendini gösteren (kapalı) *e* ile *i* arasındaki kararsızlığı Postel de kabul etmiştir: *Dedi* “il ha diet” ve *demedi* “il ne l’ha pas diet” (s.XXXII)’nin yanı sıra *dimis dur* (*dimişdür*) “est diet” (s.XXIV) var.

Ilemisch (ilemis) “est fait: yapılmış” (s.XXX), *i* -ikilik diftong (diph-tongue) *ey*’den gelen (*eyle- faire*) daha çok *i*-nin²⁸ transkripsiyonudur. Türevi olan *Iligi* (iliği) de “L’Agent” a bakınız; bunu Postel *Elchi* (*elçi*) ~ *Elgi* (*elği*) “kıralm elçisi” (s.XXX) gibi sayıyor.

2- *Ö* den *Ü* ye²⁹ geçiş *Giur-* (gür): *gör*, “voir” (s.XXX-XXXI) filinde ortaya çıkıyor. Georgievits’in benzer yapıtındaki bu olayı içine alan bütün bu şekillere Postel aşağıdaki ayrıklamalarla sözlüğünde yer veriyor: *Vkuz* (üküz) : beuf “öküz” ün yanı sıra *okuz* (öküz) (s.XXXVI)’ü de koyuyor ve *kupek* (küpek) şeklini *chiopek* (köpek) (s.XXXVII) ile karşılıyor. Normal ses-liler kuramı *Oile* (öyle) “ögle-midy” (s.XXXIII)’de de görülüyor; bu sözcük Georgievits’de yok.

3- Georgievits’de³⁰ sık görülen temada *i* (>*u,o*) ve *i* (>*ü*) nün dudak-sılığı Postel’de de var, ayrıklamalar şunlar: *Baluc* (baluk): balık (s.XXXIII)³¹; Georgievits’de: *balok*, (s.20); *Denghiz* (değiz): deniz (s.XXXIII); Georgievits de: *denyuz*, (s.20); *Kezil* (kizil): kızıl (s.XXXVI) Georgievits’de: *Kuzol*, (s.22) ve *chuzul*, (s.110).

4- “Romalı ya da Yunanlı” da ve türevi *Röly* (*romli*) “Romaine chose- Romalı şey” (! s.XXVII)³².

27. W. Heffening, o.c., s. 47-49.

28. Bkz. Georgievits, *eyle-* (W. Heffening, aynı yapıt, s. 53-105). Ferraguto: ilérum “facio: yapıyorum” (A. Bombaci, Padre Pietro Ferraguto . . . , s. 209) ile dum (aynı yapıt, s. 214), ama dijnéc: değnek “bastone”, pijnér: peynir “fromaggio” (aynı).

29. W. Heffening, a.y. s. 45-47.

30. a.y, s. 54. Heffeninge göre, baloq: (balık) gibi hallerde o, i ve u (a.y. s. 61) arasında bir nüans olacaktır. Bkz. J. Németh, Charisteria Orientalia . . . , Prague, 1956, s. 208.

31. Aynı şekil Argenti’de de görülüyor (baluck, bkz. a.y. s. 54) ve Ferraguto’da (baluc, bkz. A. Bombaci, a.y. s. 219).

32. Karşılaştır, Georgievits, *Urum* (Heffening, a.y. s. 121). Georgievits ve öteki yazarlarda, *u* dan *o* ya geçişte başka örnekler için, bkz. a.y. s. 55.

Tuz ile *Toz* arasında acaip bir karıştırma görülüyor; gerçekten (Georgievits'e göre) XXXVII. sayfada *Thuz* "poulsiere":³³ "Toz" şekli verildiği halde XXVII. sayfada aynı sözcük (bu kez *tous* yazılmış) "sel: tuz" diye çevrilmiş; bununla beraber Postel bu sözcüğü çektiği zaman *e* hali olarak "*Tossa* ya da *Toussa*"yı veriyor.

5- *Biuk* "grand: büyük"ün durumuna gelince (s.XLI., Georgievitsde: *buk*)³⁴ ve *izuk* "anneau: yüzük" (s. XXXIV; Georgievits'de *iuzuk*) bize öyle geliyor ki, *y* nin etkisinden ileri gelen (o halde: *biyük* ya da *biyük*, *yizük*, *izük* ya da *izük* oluyor) bir *ü-ü* > *i-ü* özgelemesiyle karşı karşıyayız.

6- *r* önündeki vokalik türeme, ki Georgievits'de ödünç kelimeler *irretsul* (iresul), *irrentsper* (irençper) ve *Urum*³⁵, Postel'de yok, onda karşılıkları *Retsul* (Resul): Peygamber, (s.XXXII), *Rentsber* (*Rençber*) (s.XXXV) ve *Rome* (bkz. yukarıda paragraf 4).

7- Baştaki³⁶ *i* nin düşüşü *Kindi* "Vespre: ikindi" (s.XXXIII); < ikindi) de ve *Ste* (Ste) "Voicy:işte" (s.XXIV; < işte) de görülüyor.

8- Oynak açmık *ism* de yok; "değişken"i *isme* (ismi)³⁷ şüphesiz o üçüncü şahsın önekli şeklidir.³⁸

9- Damaksal açmık uyumu çeşitli, hatta görünüşe göre, XVI. yüzyıl³⁹ yazarlarınkinden de çeşitli, aykırılıklar ve kararsızlıklar gösteriyor:

a) *e* yerine *a*: *Bendan* "de moi: benden" (s.XXV); *Senha* (*sena* ya da *seḡa*?) "à toi: sana" ve *Sendan* "de toi: senden"; *chimia* (kima) "à qui:kime", *chimindan* (kimindan) "de qui: kimden", *chimlar* (kimlar: kimler) ve bütün nedensel şekilleri; *Elchia* (elçia veya elçiia) "à l'ambassadeur: elçiye", *Elchidan* (elçidan) "de l'ambassadeur: elçiden" ve *Elchilar* (*elçilar*) "les ambassadeurs: elçiler" (s.XXX); *Era* "à l'homme: ere, adama", *Erdan* "de l'homme:adamdan" *Erlera* "aux hommes: adamlara" ve *Erlerdan* "des hommes: adamlardan" (s.XXXIII); *ischidmac* (*işidmak*) "ouir:işitmek" (s.XXX), *Gheldilar* (*geldilar*) "ils sont venus: geldiler" (s.XXXII) v.b. ("Morfoloji" bölümüne de bkz);

33. Böyle kabul ediş, şüphesiz *tuz-sel-* ile karıştırılmasından ileri geliyor. (Kar. l.c. not 8).

34. Heffening, a.y. s. 53, § 11, *bük* olarak yorumluyor.

35. a.y. s. 50-51, § 8.

36. Karşılaştır. a.y. s. 52.

37. Karşılaştır. Postel'in verdiği açıklama: "Ad... öz Türkçede *Adi* (adi), Gramerde *ism*: isim ya da *isme*" s. 29.

38. Kar. W. Heffening, a.y. s. 51 Georgievits'deki benzeri bazı olaylara, haksız olarak, çekinerek bu açıklamayı veriyor.

39. Bkz. W. Heffening, a.y. s. 58-59 ve Bombacı, a.y. s. 212.

b) *e* nin yanında *a* (önceki bölümün kelimelerinde): *Giurmac* (*gürmak*) ~ *Giurmeg* (*gürmeg*) “veoir: görmek” (s.XXX), *Bengler* (*begler?*) ~ *Benglar* (*beglar?*) “les seigneurs: beyler” (s.XXIX), *Ghilmec* (*gelmek*) ~ *Ghilmac* (*gelmak*) (s.XXXI);

c) *a* yerine (ya da yanında) *e*: *Adamlar* ~ *Adamlar*, *Adamlarun* (*adamlarün*), *Adamlara*, *Adamlardan* (s.XXXVIII).

10. Dudaksal uyuşum⁴⁰ aşağıdaki gibi oluyor:

a) (*i/i* yerine) *u/ü* açınıkları, *nin* halinin ve ikizli bağım iyelik gösteren son eklerinde görülüyor: *Adamlarun* (*adamlarün*) (s.XXVIII), *Benüm* ~ *Benun* (*benüm*), *Senü* (s.XXIV) ~ *Senum* (ss.XXV, XXVIII) (*Senün*), *Bengüm* (*begüm?*) “dominüs meus: beyim, efendim” (s.XXVIII), *Elchinum* (*elçinün*) “de l’ambassadeur: Elçinin” (s.XXX), *Erun* (*erün*) “de l’homme: erin, adamın” (s.XXVII), *Erlarun* (*Erlarün*) “des hommes: erlerin adamların” (aynı yerde), *Chimindur* (*Kimindür*) “qui est celuy là ou ceste là?” (s.XXIV) *Neh dur bou* (*Nedür bu*) “qu’est cecy?: nedir bu?”, *Neh adj dur bou* (*ne adidur bu*) “q est le Nō de cecy?: bunun adı nedir?” (aynı yerde);

b) (*u/ü* yerine) *i/i* açınıkları *i* halinin, geçmiş ortacın, etken ismin son eklerinde ve *-li/-li/-lu/-lü* son eklerinde görünürler: *Onhi* (*onü*) “luy: onu” (s.XXV), *Giurmisch* (*gürmiş*) “vu: görmüş” (s. XXX), *Giurgi* (*gürği*) “voyant: gören” (a.y.), *Röly* (*romli*) “Romaine chose: Romen şey” (! XXVII), *Tously* (*tuzli*) ~ *Dousli* (*duzli*) “salé: tuzlu” (aynı yerde).

A b a n ı k l a r (Consonnes)

11. *Bassah* (*başa*) “Capitaine: başağa” (s.XXXIV)⁴¹, *Bassargi* (*bazargi*) “marchant: tacir, pazarcı” (a. yer), *Charib* (*karip*) “pouvre, pauper, fakir, garip” (s.XXXV); Georgievits’de: *Charip* (s.21) ve *Rentsber* (*rençber* < acemce *rangber*) “ouvrier: işçi” (s.XXXV); Georgievits’de: *irrentsper*; bkz. § 6)⁴² de etimolojik *b* muhafaza edilmiştir.

Pul “Mōnoye d’eraĩ: pul, para”nın yanında (s.XXXIV; aynı şekil Georgievits’de, s. 21), açıklanması gerekli, *Ful* değişkeni de veriliyor.

40. Karşılaştır. W. Heffening, a.y. (s. 49-50 ve 59-60).

41. Georgievits’de: başa ~ paşa (W. Heffening, s. 69, § 28).

42. Bkz. W. Heffening, a.y. ss. 63-64, 69-70 ve 81, § 41.

12. Normal şekil *Tous* (*tuz*) “sel: tuz” ve türevi *Tously* (*tuzli*) (s.XXXVII) “salé: tuzlu”nin yanında bu türevin bir değişkeni olarak *t* yerine *d* görülüyor: *Dousli* (*duzli*) (a. yerde)⁴³

Fiile değgin kökün yanında da dişsel ötümlü *d* görünüyor: *Ischidmac* (*işidmak*) “ouir: işitmek”, *Ischidgi* (*işidği*) “oyant: işiten”, *Ischidmisch* (*işidmiş*) “ouy: işitmiş” (s.XXX), ötümsüz bir abanıktan sonra *dur* da böyledir: *dimişdur* (*dimişdür*) “est dict: demiştir” (s.XXIV).

13. *Giurmectan* (*gürmektan*) “de voir: görmekten” (s.XXXI) ve *Giurmac* (*gürmak*) (s.XXXI)’nin yanında, *Giurmeg* (*gürmeg*) “veoir: görmek” (ss. XXX ve XXXI) de sözcüğün⁴⁴ sonunda *k* yerine *G* görülüyor. *Ghilmec* (*gelmek*) i de karşılaştırırız.

Benc “seigneur: bey” (s.XXVIII) ve *Beng* (*Bengler* ~ *Benglar*) “les seigneurs: beyler” (s.XXIX) yapıları *beg* olarak yorumlanmış gibi gözüküyor; kaldı ki şu yazılış şekli de var: *Begundan* (s.XXVIII). Bu şeklin yanı sıra Postel *bey* şeklini de kullanıyor: “ils disent Bengler bey, pour *Bencler benc*, Des signeurs le signeur, sans aucū signe de Genitif ne d’autre cas: Bencler benc yerine hiç bir *nun* hali ya da öteki haller işareti olmadan bengler bey: (beyler beyi) diyorlar” (s. XXIX).

Oile (*öyle*) “Midy: öğle” de (s. XXXIII) *y* < *ğ* var.

Cetsi ve *eussuk*’a yorumlamak için bkz. yukarıda s...

14. Dudaksı *q* intervokalik durumda ötümlü oluyor: *Giurmaga* (*gürmaya*) “à voir: görmeğe” (s. XXXI).⁴⁵

Georgievits (s.20) deki *aksam* (*aqşam*) şeklinin Postel’deki karşılığı *ayşam*⁴⁶ olarak yorumlanan *Agsam* “Tard (!): geç, akşam”dır.⁴⁷

15. Gırtlaksı *k* nin düşüşü her durumda kabul edilmiştir: *Oschia alla Ghelaim* (*oša*⁴⁸ *Alla*⁴⁹ *Gelayim*) “pleust à Dieu ie vinse: inşallah gelirim” (s.XXXI); *maslat* “negoce: alışveriş” (s.XXX); Georgievits’de: maslahat “negotium: alışveriş, ticaret” (s.12) ikinci *a* uzun okunuyor.

43. Karşılaştır. a.y. s. 69, § 27.

44. Bkz. a.y. s. 64-65.

45. Bkz. a.y. s. 66.

46. Karşılaştır. aqşam (~alışam). *Tarama Sözlüğü*, I, Ankara, 1963.

47. Bkz. W. Heffening, a.y. s. 68.

48. Oš < hoş.

49. Karşılaştır. Allah (s. XXXII).

Bassah (bkz. yukarıda, § 11) ve *Neh* “que quoi: ne” (s.XXIV) deki *h* in hiç bir fonetik değeri yoktur.

16. Kulaksıl artdamaksıl (nasal) η , *ng* ve *ngh* yazılılarıyla verilerek birçok hallerde muhafaza edilmiştir: *Denghiz* (bkz. yukarıda, § 3), *Tangri* (*Ta η ri*) “Dieu: Tanrı” (s.XXXII)⁵⁰, *Anglamac* (*a η lamak*) “intelligere: anlamak” (s.XXX) ve *Dinglemec* (*di η lemek*) “entendre: dinlemek, işitmek” (a.y.). Bu fiilden türemiş geçmiş ortaçları ve etken isimler bir göçme (metatez) gösterir gibidirler: *Anghelmisch*⁵¹ (*a η ilmış*) “intellectum: anılmış, anlaşılmış”, *Anghelgi* (*a η ilgi*) “intelligens: anlayış”, *Dinghlemis* (*di η lemiştir*) “entendu: dinlemiş, işitmiş”, *Dinghelgi* (*di η elgi*) “Entendant: işiten” (a.y.).

nh yazışının değeri kesindir: Şahıs zamirlerinin *e* halinde *Onha* “à luy: ona” ve *Senha* “à toy: sana⁵²” da η *i*, ama *i* halinde *Onhi* “luy: onu, ona” (s.XXV) *n* *i* karşılıyor gibidir.

η in düşüşü *Baa* “moy ou à moy: ben ya da bana” (s.XXIV)⁵³ de görülüyor; değişik biçimdeki *Baha* (s.XXV) ve *Bouha* “à luy: ona, buna” (!) da ve *Bouhun* “de lui: ondan, bundan (! s.XXV) - *bu* zamirinin *e* ve *nin* halinde *H* in değeri kesin değildir: Bu (*n* için) bir baskı yanlışlığı ya da, (hiç olmazsa ilk iki hal için) ses gediği (hiatus) *e* işaret olabilir.

Şahıs zamirlerinin *nin* hali ve 2. şahsın son eki çoğunlukla *-m* ile (yahut, 1. şahısta *-n* ile) sonuçlanır: *Bēnum*’un yanında *Benun* (s.XXVIII), *Senum* (s.XXV) ~ *Senū* (s.XXIV), *Onum* (a.y.) ~ *Onun* (s.XXV), *Bunlarum* (a.y.), *Benum Begundan* (s.XXVIII), *Senum Bengum* (a.y.). Bütün bu hallerde *m* ile *n* yi yazmada basit bir karıştırma söz konusudur (öteki durumlarda da, örneğin *Chimindam*, s.XXV, bu karıştırma görülüyor); ama burada η ⁵⁴ yok.

MORFOLOJİ⁵⁵

17. İsimlerin çekimi:

Nin hali: *Erun* (*erün*) (s.XXVII), *Elchinun* (*elçiniün*) (s.XXX), *Tossun* (*tuzun*) (s.XXVII), *Erlrun* (*erleriün*) (s.XXVIII), *Adamlrun* (*adamleriün*) (a.y.).

50. Georgievits’de: Tari (W. Heffening, a.y., ss. 43, 72 ve 120).

51. Karşılaştır. Ferraguto, *anghilma* (A. Bombaci, a.y., s. 218).

52. Georgievits’de bu şekiller yok, ama öteki yazardada sıkça rastlanıyor. Örneğin Ferraguto’da. (Bkz. A. Bombaci, a.y., s. 215).

53. Aynı şekil Georgievits’de ve bazı Türk dialeklerinde var. (Bkz. Heffening, a.y. ss. 73-74).

54. Karşılaştır. W. Heffening, a.y., ss. 71-73.

E hali: *Era* (s.XXVII), *elchia* (*elçiya* ya da *elçiğa*) (s.XXX), *Toussa* (*tuza*) (s.XXVII), *Erlera* (s.XXVIII), *Adamlara* (a.y.).

İ hali: *Eri* (s.XXVII), *Erleri* (s.XXVIII), *Adamlari* (*adamlari*) (a.y.).

De hali: yok (bkz. yukarıda not 6).

Den hali: *Erdan* (s.XVII), *Elchidan* (s.XXX), *Tousdan* (*tuzdan*) (s.XXVII) *Erlerdan* (s. XXVIII), *Adamlerdan* (a.y.).

18. İyelik şekillerinin çekimi:

XXVIII. sayfada aşağıdaki kelime dizilişleri veriliyor: *Bengum* (*begüm*), “dominus meus: beyim” ve iki kelimedede *Benun Bengum* (*benüm begüm*) “Meus dominus meus: benim beyim”, *Senum Bengum* (*senün begün*), “tuus dominus tuus: senin beyin”, *Benum Benga* (*benüm bega*), “à mō Seigneur: benim beyime” *Benum Begundan* (*benüm begümden*), “de mon signeur mien, den halinden, benim beyimden”.

19. Zamirler⁵⁶:

Şahıs Zamirleri:

Ben (s.XXIV), *Benum* ~ *Benun* (*benüm*) (s.XXVIII), *Baa* ~ *Baha* (s.XXIV-XXV), *Beni* (s.XXV), *Bendan* (a.y.).

Sen (ss.XXIV, XXV), *Senü* ~ *Senum* (*senün*) (a.y.), *Senha* (*seğa*) (s.XXV), *Seni* (a.y.), *Sendan* (a.y.).

Ol ~ *On*⁵⁷ (s.XXIV, XXV), *Onun* (s.XXV) ~ *Onum* (*onun*) (s.XXIV), *Onha* (*oğa*) (s.XXV), *oni* ~ *onhi* (*onî*) (s.XXIV, XXV), *Ondan* (a.y.).

Bis (*biz*), *Sis* (*siz*), *Onlar* (s.XXIV).

İşaret zamiri *bu* önce iyi çevirilmiştir (s.XXIV: *Ste bou adam* (*šte bu adam*) “Voicy cest homme: işte bu adam”, *Ste bou haurat* (*šte bu avrat*) “voicy ceste femme: işte bu avrat”), ama sonra (s.XXV) Postel anlamını *o* zamirinin anlamı ile karıştırıyor: *Bou* “luy”, *Bouhun* (*bunun?* *buun?*) “de luy: ondan”, *Bouha* (*buna?* *buğa?*), *Boudan* (-n siz), “de luy”; *Bunlar* “ceux là: Bunlar”, *Bunlarum* (*bunlarun*) “d’eux ou à eulx: bunlardan ya da bunlara” (!), *Bunlara* “à eux: onlara”, *Bunlari* (*bunlari*) “eulx”, *Bunlardan* “d’eulx”.

55. Bu bölümde tartışılan son eklerin açınıklar dizgesi için yukarıda § 9 ve 10 a bkz.

56. *Nin* halinin ve *e* halinin son eklerindeki *n* harfi için bkz. yukarıda § 16.

57. Öteki hallerdeki şekle göre yapılmış şekil.

Soru Zamirleri:

Kim (s.XXIV, XXV), çeşitli bazan da acayip biçimlerde yazılmıştır: *Chmj*, *chmi* ve *chim*, aşağıdaki gibi çekilmiştir: *Chimin* “de qui: kimin” (bkz. yanlış çevriliş *chimindur* “qui est celuy là ou ceste là?: o kimdir ya da orada kim?”, s. XXIV), *Chima* (*kima*) “à qui: kime”, *Chimi*, *Chimindam* (kiminden, kimdan! yerine) “de qui: kimden”; *Chimlar*, *Chimlarü*, *Chimlara*, *Chimlari*, *Chimlardan*.

Neh (*ne*): *Neh Dur Boù* (*nedür bu*) “qu’est cecy: nedir bu?” (s.XXV).

20. Etken isimlerin son eki, fiilin köküne doğrudan doğruya eklenen $-(y) \text{ iği} / -(y) \text{ iği} / -(y) \text{ uğu} / -(y) \text{ üğü}$ yerine $-\text{ği} / -\text{ği}$ ’dir: *Anghelgi* (*aḡilği*) “intelligens: anlayış” (s.XXX), *Dinghelgi* (*dīḡelği*)⁵⁸ “Entendant: işiten”, *Giurgi* (*gürği*) “voyant: gören”, *İschidgi* (*işidği*) “Oyant, audiens: işiten” (a.y.)⁵⁹.

21. İsim fiilin 3. şahsı *-dur / -dür*’dür. (Her iki halde de *dür*⁶⁰ yazılabilir: *Ne adj dur bou* (*ne adidur bu*) “q est le Nom de cecy?: Bunun adı nedir?”, *Neh Dur Boù* (*nedür bu*) “qu’est cecy?: kimdir bu?”, *Neh dimiş dur Boù* (*ne dimişdür bu*) “commēt est dict cecy: bu nasıl denilmiştir?” (s.XXIV).

22. Fiil çok tuhaf şekiller gösteriyor.

a) *Emir kipi*: *Ver* (s.XXV), *Ghel* (*gel*) ve *Ghela* (*gela*: gele) “vien!: gel” (s.XXXI).⁶¹

b) Haber kipinin şimdiki zamanı kabul edilmemiştir; Postel’in şimdiki zaman olarak aldığı şey, gerçekte geniş zaman: aoriste’dir; bunun çekim eklerini şöyle sayıyor: “tekil birinci şahıslar *um*, ikinciler *un*, üçüncüler *er*, birinci çoğul şahıslar *muz*, ikinciler *issiz*, üçüncüler *erler* ile nihayetlenirler” (s.XXXI). Geniş zamanın asıl kökü ile ilgili son ek *-er* dir,⁶² Postel *gel*-i örnek olarak veriyor:

<i>Ben ghelerum</i>	<i>Ghelerumus</i> (!)
<i>Sen ghelerü</i> (!)	<i>Ghelerumissis</i>
<i>Ol gheler</i>	<i>Onlar ghelerler</i>

58. Bak. yukarıda, § 16 a.

59. Ferraguto benzer şeklini kabul ediyor: *yaratıcı* (yerat-<yarat-) dan eratği “createore: yaratıcı”yı kabul ediyor; bkz. A. Bombaci, *Padre Pietro Ferraguto...*, s. 217.

60. XV.-XVII. yüzyıllarda yaşayan öteki şekiller için bkz. W. Heffening, a.y. ss. 83-85.

61. *Ghela* için, *baqa* ile karşılaştır (W. Heffening, a.y., s. 86), *gele*, *vere...* (J. Németh, *Charisteria Orientalia*, Prague, 1956, s. 206).

62. Karşılaştır. A. Bombaci, *Padre Pietro Ferraguto...*, s. 212: “il suffisso tematico presente secondo è sempre *-er* invece di *-ir* o *-ir*”; W. Heffening, a.y. s. 44 (XVI. yüzyıl öteki arasında *geler*’i de veriyor; onca *e*, *i* ile *e* arasında bir ince farktır.

Tekilin 2. şahsı ve çoğulun 1. şahsı şekillerinde öteki zamanların örneklerine özgü iyelik son eklerinin kullanımının kapsıyor.

c) Geçmiş zaman:

Geldum ~ *Gheldum*

Geldun

Geldi

*Gheldumuz*⁶³

*Ghelduchiz*⁶⁴

Gheldilar (s. XXXI - XXXII)

Tekilin 3. şahsının öteki şekilleri: *aldj* (*aldî*) (s.XXV), *Dedi*, *Gheterdi* “il l’ha apporté: getirdi” (!), *Verdi* (s.XXXII).

d) Fiilin olumsuz şekline gelince, Postel şöyle diyor (s.XXXI-XXXII): “*me* ya da *ma* hecesini birinci ya da ikinci heceden sonra fiilin içine koyarak olumsuz yapılır”. Buna örnek olarak şunları veriyor:

Ghelmedum

Ghelmedumus

Ghelduchmessiz (!)

Ghelmedilar

Tekilin 3. şahsı için de: *Demedi*, *Ghetermedi*, *Vermedi* (s.XXXII) yi veriyor.

e) Gelecek zaman kabul edilmemiş; Postel’in gelecek zaman olarak kabul ettiği şey (“*sin* ya da *Eim* li gelecek zamanlar”), gerçekte optatif-sübjonktif: Dilek kipidir; bunların tuhaf bitimleri var: *Ghelaim* “ie viendray: geleceğim”, *Ghelain* (gelsen) “tu viendras: geleceksin”, *Ghelaie* (gele) “il viendra: gelecek” (s.XXXI). Bu subjonktif şekilleri bununla beraber gelecek zaman değerindedir.⁶⁵

Subjonktif (dilek) bir defa kendi değeri ile kullanılmıştır: *Oschia alla Ghelaim* (*oşa Alla gelayim*) “pleust à Dieu que ie veinse” (s.XXXI).

f) *Mastar*: *Anglamac* (*aḡlamak*) “anlamak”, *Dinglemek* (*diḡlemek*), *Giurmac* (*gürmak*) ~ *Giurmag* (*gürmag*) “veoir ou regarder: görmek ya da bakmak”, *Ischidmac* (*işidmak*) “Ouir: İşitmek” (s.XXX), *Ghelmac* ~ *Ghelmac* (*gelmak*) (s.XXXI).

63. Karşılaştır. Karahancı’da bardımız “gittik, vardık” (Mecdut Mansuroğlu, *Philologiae Turcicae Fundamenta*, I, Wiesbaden, 1959, s. 106).

64. Karşılaştır, eski Osmanlıca, anladuq siz “anladımız mı?” (Mecdut Mansuroğlu, a.y. s. 174).

65. Bkz. J. Deny, *Grammaire de la langue turque*, Paris, 1921, ss. 415-416, § 651 ve 652.

E hali: “*Giurmaga (gürmaya)*, görmeğe, Geldū Giurmaga Seni, Ie suis venu à veoir toy: seni görmeğe geldim” (a.y.).

Den hali: *Giurmectan (gürmektan)* “de veoir: görmekten” ya da à *Videndo*: görmeğe (a.y.).

g) *Geçmiş ortaç*: *Anghelmisch (aḡılmış)* “intellectum”, *Dinghelnis (diḡelmiş)* “entendu” (bkz § 16), *Giurmisch (gürmiş)* “veu: görmüş”, *Ischidmisch (işidmiş)* “ouy: işitmiş” (s.XXX), *dimisdur (dimişdür)* “est dıct: demiş” (s.XXIV), *Ilemisch (ilemiş yahut ilemiş)* “fait: yapmış, eylemiş (s.XXX).

Kendisinden sonra gelenler üzerinde Postel’in kitabının yaptığı etki üzerine birkaç kelime söylememiz gerekiyor.

Makalemizde sık sık adı geçen incelemesinin özel bir bölümünde (ss.94-97) W.Heffening, Georgievits’in eserine *Thesaurus polyglottus* (Frankfurt, 1603) ve Hieronymus Megiser’in *Les Institutiones linguae turcicae* (Leipzig, 1612) sini kaynak aldığını gösteriyor. W. Heffening birçok Türkçe kelimelerin yazılışlarının ve çevirilişlerinin iki yazarda da benzer olduğunu gösterdikten sonra *Thesaurus polyyglottus*’de Megiser ile Georgievits arasındaki karşılıklı etkinin daha belirli olduğuna işaret ediyor. “Folgende Infinitive finden sich im *Thesaurus* unter dem zugehörigen Substantiv wie bei Georgievits, während Megiser sie in den *Institutiones* unter das verbum gestellt hat: sonitus, sonus *tsalmak*; potus *itsmek*; ludus *oinamak*; planctus *aglamak*; risus *gulmech*; clamor *tsagarmak*. Sogar die vier ungarischen Wörter der Wörterliste finden sich im *Thesaurus* als türkische Wörter wieder: meridies *dil*, lingua *nielf*, venter *hass*, plumbum *on*; die beiden letzten auch in den *Institutionen* s.v.venter und plumbum”. Ve sonuç olarak şöyle diyor: “Die obigen Ausführungen werfen auch ein Licht auf die Arbeitsweise Megisers. Er hat zunächst die Schriften des Georgievits nach mehreren Drucken... für den *Thesaurus* ausgezogen, für die rund ein jahrzehnt später erschienenen *Institutionen* das Material aber erneut durchgearbeitet und manches ausgemerzt, was er als falsch erkannte oder was ihm fehlerhaft erschien” (ss.96-97).

Türkçedeki mastarların çevrilişinde isimlerin yerine mastarların getirilmesi gibi Macarca kelimeler olan *dil* ve *nielf*’in yerine Türkçedeki karşılıklarının konulmasına da Postel’de rastlanıyor (Bkz. yukarıda s...). Şurası da açıkça belli ki Megiser, *Institutiones*’de yayımlanması için, *Therausus*’ün Türkçe

kelime hazinesini elden geçirirken, *Thesaurus* hazırlanırken tanımadığı Postel'in kitabından faydalanmıştır.

Aşağıda Postel'in *Instruction*'unun ilk bölümünü veriyoruz.

INSTRUCTION DES MOTS

DE LA LANGUE TURQUESQUE LES PLUS COMMUNS

(Türk dilinin en ortak kelimelerinin öğretimi)

İsimler sonda olacak, Zamirler önde.

[V] *Ben ie ou moy, Sen toy ou tu, Ol ou On il ou luy.*

Bis nous, Sis vous, Onlar eulx.

Benum le mien ou meus, Senū le tien ou tuus ou tuum ou tua, Onum ou Oni Sien ou suus. Bou cecy hic hec hoc, Iste ista istud, ille ipse, (birçok canlı şeyler ve varlığı tek olanlar için); çünkü Ste bou tasch : işte bu taş da denilebildiği gibi Ste bou Adam voicy c'est homme, Ste bou haurat¹: işte bu kadın da denilebilir. Eşyanın adını öğrenmek için soru sormak istiyor, Neh Dur Boū : nedir bu, ya da Neh adj dur Bou : bu neyin adıdır, ya da değişik olarak Neh dimis² dur Bou : bu nasıl denilir.

Neh, (qui ya da quis, vel quae, vel quoad) eşya için, şahısların adını sormak için Chmj "qui: kim" ya da "Chimindur: bu ya da o kime aittir" denir.

Söylediğimiz zamirler şu şekilde değişir ya da çekilirler :

[XV] *Ben je ou moy, Benum de moy, Baa ou // Baha moy ou à moy, Beni moy, Bendan de moy, Ver Baha baille moy ou donne moy: bana ver, Ol aldj Bendan : il ha pris de moy, onu benden aldı, v.b. Çünkü onlar öntakıları vnl kelimelelerin sonuna koyarlar. Böylece Sen toy ou tu, Senum du tien ou tui de toy, Senha à toy (i hali), Sendan de toy, à te. On luy, Onun, Onha, Onhi, Ondan gibi. Bou luy, Bouhun de luy³, Bouha à luy, Boudan de luy. Chmi qui :*

1. *Hadruat* diye basılmış. (Karşılaştır *aurath*, s. XXXIV).

2. *Nehdimis* basılmış.

Kimi'nin benzeri olarak *Chimin de qui, ou Cuius, Chima à qui ou Cui, Chimi qui ou quem ve Chimindam de qui* ya da *à quo. Bou* nun çoğulu *Bunlardır. Bunlarum, illorum vel illis d'eulx ou à eulx, Bunlara à eux, Bunlari eulx ou illos, istos ipsos ve Bunlardan d'eulx à illis.*

Böylece *Chmi*'den, çoğulu *Chimlar, Chimlarū, de qui quorum, Chimlara à qui* ya da *quibus, Chimlari, qui, quos, quae ve den* halinde *Chimlardan de qui à quibus*. Gallikan dili Latince'den çok daha fakirdir; bu iki dili de bilmek gerekir, ama bizim çok eski Ianiculane ya da Ianigene'ye göre yapılan, anlamı gizli, karanlık, tıpkı *Cham* ya da *Chame- //ses* deki gibi, olan *lat* kelimesinden yapılmış dile Latince dediğimiz gibi, Nuhun lânetlenmiş çocuğu Ianus'un gizlendiği yere göre İtalya'da bu dile o ad verilmiştir. Sanat ise dünyada ilk yaratılan olmuştur. Âdem'in kutsal dilinde bundan ya hiç yoktur, ya da pek azdır. Bu yüzden bu Dilbilgisi ya da *Introduction Turkesque* Gallikan dilinden daha çok Latince ile kolayca yapıldı; Romenlerin küçük görmesi ve şiddeti ile bizim dünyada ilk olan eski ismimizi yitirdiğinden Gallikan'a Françoise diyoruz. Sözüme dönelim, Latince'de ya da Grekçede hallerin özellikleri Gaulois ya da Gallican'a göre daha iyi ortaya çıkacaktır. Konumuza dönelim, Gol dilinden ve Gallikan'dan daha çok isim halleri özellikleri bulunan Grekçe ve Latince ile her şey daha iyi açıklanabilir; fakat büyük olması dolayısıyla Hükûmete ve en gerçek ve tek buyurucu Dine gelince Türkiye'deki Gallikan kilisesinin tam Hristiyan imparatorluğundan başlar. Golca ya da, Paris kolejlerinde söylenildiği gibi, Gallice ile belirtmediğimi Latince ile tamamlamağa çabalayacağım. Çünkü, eski Frankların çok fazla olan yırtıcılığı her ne kadar gerçek din yolu ile yavaş yavaş azalmış da olsa, ne Gallikan kilisesinde, ne de Galya adının çok eski anısına katılmış olan kutsal övgüleri yırtıcılığı düşünmeksizin yapan çocukların bulunduğu Paris kolejlerinde her hangi bir sonuca varmayı başaramamıştır. //Adını ettiğimiz yırtıcılık Gallikan adını oradan silememiştir. Bunun için Türkiye'yi Gallican ile anlatmaya çalışacağım. İsimler ancak basit kelimelerdir; yalnız Latince ve Grekçede, özellikle *nin* ve *den* halinde, çeşitli şekiller alırlar; farkı belirtmede güçlük çekiyorum, çünkü çok dindar olması dolayısıyla dünyada tek olan, kendisinden faydalanmak istediğim Gallikan kiliseninin büyük papazı için yaşıyorum; bu sözlerle Tanrı'nın çok büyük şanına hizmet eden her şeyde gerçeği ortaya koymak istiyorum. Bu yüzden isimler çeşitlenir ve şöyle çekilirler: *Tous sel; tuz, Toussun du sel:*

[XXVI]

[XXVII]

tuzun, *Salis*, *Tossa* ya da *Toussa* au⁴ sel: *tuza*, *sali*, *sal*⁵ (i hali), *Tousdan* du sel: tuzdan, à *salé*. Bundan *Tously* ya da *Douslj* *salé*⁶: tuzlu; böylece bütün türemiş isimler, örneğin *Rom* - Romen ya da Grek (çünkü Grekler, daha çok üne sahip olmak için kendilerine Romen denilmesini istemişlerdir.), bundan *Röly*, Romen'le ilgili. Öteki örnekler: *Er* l'homme: er, adam, *Erun* de l'homme: adamın, *Era* à l'homme: adama, *Eri* l'homme: adamı, *Erdan* de l'homme: adamdan. // *Er*'den *Erler* denildiği gibi çoğulu *Adamlar* olan *Adam* kelimesi daha çok yaygındır; isimlerin ve kişilerin çoğul hali, filde 3. şahıs için olduğu gibi, *ler* ya da *lar* ile biter. Böylece *Erler* ya da *Adamlar* *homines*, *Erlrun* ya da *Adamlrun* des hommes, *Erlera* ya da *Adamlara* aux hommes, *Adamlari* ya da *Erleri* les hommes, *Adamlerdan* ya da *Erlerdan* des hōmes ab hominibus. Zamirler, isimler ve fiilimsi isimler ya da fillerden isimler dedikleri *Participe*'-ler, hepsi de bu şekilde yapılır; çünkü üstünde üç noktadan Caph: *i*, ya *n*, *nc*, Bey, efendi anlamına gelen *Benc* in söylenişi gibi, bir tek *b* ve *c* ile yazılır; öyle ki Arapça yazıyı bilmiyen Türkçedeki söyleyişi *Bac* : bak ya da *Bec* : bek ya da *Bic* : bik ya da *Boc* : bok, *Buc* : bük (kısa ya da uzun) okuyacak, fakat bilen *Benc* : benk'den başka türlü söylemeyecek. Böylece isim ekler ya da zamirler, İbrani'de olduğu gibi konuyor; Türklerin geldiği on kabilenin içinde bu prensip de gelmiştir. Çeşitli olarak *Benc* : benk, *dominus* ; *Bengum* : bengum, *dominus meus* ve iki kelime halinde *Benun Bengum*, benim beyim, *Meus dominus meus* ; *Senum Bengum*, *tuus dominus tuus*, *Benum Benga* : benim beyime; *Benum begundan* // (den halinde), de mon *signeur mien*, diyorlar. Çoğulu *Bengler* ya da *Benglar*'dır; bundan hiç *nin* hali ya da başka hal işareti okmaksızın *Bencler* *benc*, Des *signeurs le signeur*, beyler bey, diyorlar. Çünkü gerçekte Türk dili, Tatarcanın bir kökünden ya da dalından çıkmıştır; nitekim, 15. ya da 14. başbuğuna sahip olan Osmanlı hanedanı Tatarların ordusundan ya da sülalesinden ayrıldı ve küçük Ermenistan'a geldi; orada Othmanic şatosunu kurdu; bu ad ilk Türk kralı ya da şefinin adına göre verilmiştir. Anlarıma göre, iki yolcuğum arasından 18 yıl geçmiştir, Türk dili öylesine değişmiş ki, adeta bambaşka olmuş, aşağı yukarı 40 yıl önce gördüğüm dil ile şimdi burada kullandığım dil birbirine benzemiyor. Ortaçlar da isimlerin modasında; bu yüzden, öz Türkçede *Adı* denilen *İsm*, Gramerde *İsm* ya da *İsme* deniliyor; ortaçla *İsme phaal*, ya da *İsmu Faily*, yani isim fiil, ya da filin ismi; fiil gibi onun da zamanı var; mastar fiil ile bundan, // bizim gibi, anlamın temelini yapıyorlar, şöyle:

4. *ou* : ya da basılmış.

5. *i* hali (*toussi*) orijinalinde unutulmuş.

6. *Sale* diye basılmış.

<i>Giurgi,</i>	<i>Giurmisch,</i>	<i>Giurmac</i> ou <i>Giurmeg</i>
voyant,	le veu,	veoir ou regarder
videns,	visus,	videre.
	ve böylece	
<i>Ischidgi,</i>	<i>Ischidmisch,</i>	<i>Ischidmac</i>
Oyant,	Ouy,	Ouir.
Audiens,	Auditus,	Audire.
<i>auditor</i> ⁷ ,		
	ve böylece	
<i>Anghelgi,</i>	<i>Anghelmisch,</i>	<i>Anglamac</i>
Intelligens,	Intellectum,	Intelligere
<i>Dinghelgi,</i>	<i>Dingelmis,</i>	<i>Dinglemek.</i>
Entendant,	Entendu,	l'Entendre.

Böylece ötekilerden İsim'inki gibi çeşitli bileştirmeler ve kullanışlar yapıyor. Örnek *Elgi* ya da *Iligi*, daha kuvvetli söyliyerek *Elchi*, Kralın elçisi, *Elchinun*⁸, *Elchidan*, şöyle derler *Elchidan bu maslat Ilemisch*; çokluk göstereni, *Elchilar*'dır. Bu biçimde bütün ortaçlar yapılır. Fiillerin kullanılışı şöyledir: Fransızca-cada aynı anlamda *Mon entendre* ya da *mon intelligence* denildiği gibi Türkçede de benzeri çeşitleri kullanırlar; // mastara gelince, ondan isimler, örneğin *Giurmeg*'den *Giurmectan*, diyeceklerdir; sona harf koyarak ismin *e* halini *Giurmaga* yapacak ve *Geldü Giurmaga Seni : Seni görmeğe geldim*, diyeceklerdir.

[XXXI]

Fiiller şöyle çekilir: *Ben Ghelerum* : geliyorum, gelirim, *Sen Ghelerü* : gelirsin, *Ol Gheler* : gelir. Çoğulu *Ghelerumus* : geliyoruz, *Ghelerumissis* : geliyorsunuz, gelirsiniz; *Onlar Ghelerler*. Bütün prétérit parfait: di'li geçmişler, *Dum* ile, *Gheldum*; gelecek zaman *Ain* ya da *Eim* ile, *Ghelaim*; tekil birinci şahıslar *um*, ikinci şahıslar *un*, üçüncüler *er*, birinci çoğul şahıslar *muz*, ikinciler *issis*, üçüncüler *erler* ile biter, bu sonuncu şimdiki zaman ya da geniş zaman da olur. Di'li geçmişin üçüncü tekil şahsı farklıdır; *Geldum*, *geldun*, *geldi*, gibi *Di* ile biter. *Ghelaim*, *Ghelain*, *Ghelaie* : gelecek; *Ghel* ve *Ghela*; *Oschia alla Ghellaim* : inşallah gelirim. *Ghelmec* ya da *Ghelmac*. Fiilin içine birinci ya da ikinci heceden sonra *me* ya da *ma* hecesini koyarak fiil olumsuz yapılır. *Gheldum*'den *Ghelmedum* gibi. *Gheterdi*, *Ghetermedi*. *Verdi*, *vermedi*. *Dedi*, *demedi*.

7. *auditoruc* diye basılmış.

8. *Elchinan* diye basılmış.

Gheldumuz : geldik, *Ghelmedumus* : gelmedik. *Ghelduchsiz* : geldiniz, *Ghelduchmessiz* : gelmediniz. *Gheldilar*⁹, *Ghelmedilar*. Bazı isimler ve filler ile bir şey söyleyebilmek fırsatı çıksın diye buraya çok kullanılan birkaç isim ve fil koyacağım, bunları çekerek alıştırma yapılabilir.

Çeviren: Necdet BİNGÖL

9. *Gheldiuar* basılmış.